

**ACTIVACIÓ TEMPORAL DE METES
IGUALITÀRIES I LA SEUA INFLUÈNCIA
SOBRE LA INHIBICIÓ D'ESTEREOTIPS DE
GÈNERE EN UNA TASCA DE *PRIMING* SEMÀNTIC**
***TEMPORARY ACTIVATION OF EGALITARIAN
GOALS AND ITS INFLUENCE ON GENDER
STEREOTYPES INHIBITION IN A SEMANTIC
PRIMING TASK***

*Maria Aranda i López**
*Eva Ariño i Mateo***

Resum

Estudis recents sobre els processos automàtics han analitzat la manera en què les metes poden operar fora de la consciència i controlar la cognició. Alguns autors han generat estats de discrepància per a activar-les i mesurar la influència que exerceixen principalment sobre estereotips racials. En aquesta recerca s'ha explorat un nou procediment per a generar metes igualitàries de manera temporal i se n'ha examinat l'efecte sobre l'activació d'estereotips de gènere en una tasca de *priming* semàntic subliminal. Per a això, es va manipular la informació a què van ser exposats els participants prèviament a la tasca de *priming*, demanant-los que pensaren en paraules semànticament igualitàries o neutres. Els resultats van mostrar un efecte inhibitori en la condició experimental sobre els estereotips femenins, tant positius com negatius,

* Departament de Psicologia, Universitat de Jaén.

** Departament de Psicologia Social, Cognitiva i Organitzacional, Universitat de La Laguna.

Correspondència: Eva Ariño i Mateo. Personal docent i investigador de la Universitat de La Laguna, Departament de Psicologia Social, Cognitiva i Organitzacional, despatx 021-A, carrer Molinos de Agua, s/n, 38207, San Cristóbal de La Laguna (Tenerife). Telèfon: 922317926. E-mail: <earino@ull.es>.

però no sobre els masculins. L'exposició a paraules igualitàries va activar una cognició controlada que va donar lloc a un temps de resposta major en els assajos congruents que en els incongruents pel que fa a la categoria «dona», especialment quan es tractava dels atributs amb valència negativa. Aquests descobriments suposen un avanç més en el camp dels processos automàtics, en particular, pel que fa a la manera en què els estereotips de gènere es mantenen o s'inhibeixen. Sembla que els efectes de la igualtat sobre els estereotips de gènere estan restringits a només un dels *target*: les dones.

Paraules clau: estereotips de gènere, igualtat, processos automàtics.

Abstract

Recent studies on automatic processes of stereotyping have analyzed the way in which goals operate outside of conscious awareness, control cognition. Authors generate discrepancy states to produce egalitarian goals and measuring this influence mainly on racial stereotypes. In this study, we explored another mode to induce egalitarian goals and examine their effects on gender stereotypes. We studied the activation of gender stereotypes in a subliminal semantic priming task. Specifically, we manipulated the information to which participants were previously exposed to a task, asking participants to think about semantically egalitarian or neutral words. The results of the present study showed an inhibitory effect on female but not male stereotypes, both positive and negative, in the experimental condition. Exposure to egalitarian words activated controlled cognition which resulted in higher response time in congruent trials than in incongruent ones regarding females. These findings indicate another advance in the complex topic of automatic processes of stereotyping, particularly, in the manner which gender stereotypes are maintained or inhibited. It seems that egalitarianism effects on gender stereotypes are restricted to only one of the targets: women.

Key words: gender stereotypes, equality, automatic processes.

Introducció

Evolució dels estudis sobre discriminació i prejudici

L'estudi de la discriminació i el prejudici ha experimentat grans avanços des de les aproximacions clàssiques sobre la inevitabilitat del prejudici fins a les més recents que postulen la inhibició dels estereotips gràcies a constructes que operen fora del control conscient. Els primers corrents suggerien que el prejudici

era una conseqüència inherent al procés de categorització social (Allport, 1954; Billig, 1985; Ehrlich, 1973; Hamilton, 1981; Tajfel, 1981). Durant aquesta categorització, les persones distingeixen entre membres que pertanyen a l'endogrup enfront d'aquells que formen part de l'exogrup, i és més probable que els membres d'aquest últim siguin objecte d'actituds negatives. Aquestes assumpcions, basades en el model tripartit de les actituds i en una suposada linealitat entre els seus components (p. ex., Katz i Stotland, 1959; Rosenberg i Hovland, 1960), donaven lloc a conclusions de gran impacte i negativitat. Vol dir això que, atès que les actituds són part de la societat i no es pot escapar al seu aprenentatge, ningú no pot fugir de ser discriminador? La resposta a aquesta pregunta és, afortunadament, negativa. Aquests models obviaven la distinció, que posteriorment recollien altres perspectives, entre el coneixement socialment compartit dels estereotips i les creences personals congruents amb aquests (Ashmore i Del Boca, 1981; Billig, 1985; Devine, 1989). Devine, en la sèrie d'estudis realitzats el 1989, va establir la distinció entre els nivells de prejudici alts i baixos i les creences personals sobre estereotips grupals. A pesar que l'activació automàtica dels estereotips és igualment ineludible per als individus independentment del seu nivell de prejudici, existeixen una sèrie de processos controlats capaços d'inhibir els efectes del processament automàtic dels estereotips quan les seues conseqüències competeixen amb els objectius d'establir o mantenir una identitat no prejudiciosa (Devine, 1989 en Moskowitz, Gollwitzer, Wasel i Schaal, 1999). D'aquesta manera –i fent un salt des de les teories sobre la inevitabilitat del prejudici– els estudis de Devine (1989) van evidenciar l'existència de dos processos clau en la utilització dels estereotips: l'activació i l'aplicació. Segons aquest model dual, l'activació dels estereotips es produiria de manera automàtica pel fet de ser constructes apresos i fortament consolidats. No obstant això, la seua aplicació podria ser modulada mitjançant processos conscients, com ara les creences personals i la motivació per a evitar el prejudici. Per a poder dur a terme aquesta modulació seria imprescindible disposar dels recursos cognitius necessaris de manera que quan no es disposa del temps suficient per a regular-ne el comportament, quan s'ha de realitzar més d'una tasca alhora, o quan es presenta la informació de manera subliminal, l'aplicació dels estereotips no es podria evitar.

El següent gran avanç en l'estudi de la discriminació i el prejudici es va focalitzar a qüestionar l'automatisme dels estereotips. En aquestes recerques es va observar la capacitat d'algunes persones d'inhibir l'activació dels estereotips –no només l'aplicació d'aquests– mitjançant processos cognitius que operaven fora del control conscient (Moskowitz et al., 1999). En la sèrie de recerques realitzades per Moskowitz i els seus col·laboradors el 1999, es va proposar la distinció entre persones amb metes igualitàries cròniques i aquelles que no posseïen aquest compromís amb la igualtat. El fet de mantenir una meta igualitària crònica és degut al propòsit repetit per assolir-la, la qual cosa condueix a la seua

activació sempre que es produísca un encontre amb una persona rellevant per a aquesta. En conseqüència, la motivació d'una persona per ser igualitària podria operar sense necessitat d'esforç ni consciència de l'existència de biaixos i el comportament derivat seria congruent amb aquesta meta. En aquesta línia, els estudis de Moskowitz van mostrar diferències en l'activació automàtica dels estereotips en funció del nivell de cronicitat de les metes. Tots els participants van ser classificats prèviament com a «crònics» o «no crònics». A fi de distingir si els individus posseïen una orientació crònica cap a una meta, es va emprar una tasca basada en la lògica de la teoria de la discrepància i de l'autocompletesa simbòlica (Gollwitzer, Wicklund i Hilton, 1982; Higgins, 1987), de tal manera que aquells participants que experimentaven un estat aversiu com a conseqüència de la percepció d'haver fallat en el compliment d'un objectiu (mostrar un comportament no esbiaixat cap a la dona) es van classificar com a igualitaris crònics, mentre que la resta es van considerar no crònics. Posteriorment, tots els participants van ser estimulats amb estereotips referits al grup d'interès. Els resultats van evidenciar que només es va produir facilitació en la resposta als atributs estereotipats en les persones sense metes igualitàries cròniques. Aquesta absència de facilitació en els participants avaluats com a crònics va tenir lloc durant la presentació de l'estímul amb un SOA inferior a 200 ms, quan els processos correctius que impliquen esforç conscient són incapaços d'operar. Quedava demostrada així la capacitat de les metes cròniques de controlar l'activació preconscious de l'estereotip.

Aquestes troballes van suposar un allunyament important de moltes de les recerques anteriors, ja que l'autor va aconseguir mostrar que el control deliberat i motivacional podia aplicar-se de manera preconscious i exercir efectes en termes de categorització i activació de constructes. Això significa que podem anar més enllà de la noció de control com un procés dissociat: la motivació pot exercir una funció tant en la consciència com en els nivells preconscious impedit l'activació de l'estereotip.

Malgrat la seua rellevància, aquests resultats de la sèrie experimental duta a terme per Moskowitz et al. (1999) presentaven certes limitacions. En primer lloc, la tasca emprada per a dirimir la cronicitat de les metes podria haver servit no només a una finalitat classificadora, sinó haver estat un inductor de metes en si mateix. En segon lloc, no es va emprar un grup de control. Tenint en compte ambdós aspectes en conjunt, com podem assegurar que els resultats obtinguts eren conseqüència exclusivament de l'efecte de la cronicitat de les metes? Probablement, la generació d'estats de discrepància va impulsar processos motivacionals cap a la igualtat en participants que en realitat no eren posseïdors de metes igualitàries cròniques. La tercera i última limitació es refereix al fet que només es van estudiar els estereotips associats a dones; per tant, es desconeix l'efecte de les metes sobre els estereotips vinculats als homes.

Estat actual de la qüestió

La següent gran aportació de l'autor que contribueix a aprofundir en la funció, encara incipient, de la motivació interna sobre aspectes automàtics de les actituds, va ser l'estudi realitzat l'any 2002 (Moskowitz, 2002). L'objectiu del treball va consistir en l'avaluació de la influència implícita de metes activades temporalment sobre una etapa del procés atencional desplegat en la formació d'impressions. L'activació de les metes temporals es va efectuar a través d'una tasca que generava sentiments d'incompletesa. Moskowitz va definir aquest tipus de metes com aquelles que poden ser generades de manera temporal en qualsevol classe de persona mitjançant les contingències presents en el seu ambient. La majoria de recerques fins aquell moment havien demostrat els efectes preconscients del sistema motivacional en el processament de la informació (p. ex., Bargh, 1990), encara que aquestes manifestacions es limitaven a estats motivacionals crònics i associacions apreses entre estímuls i respostes dirigides a una meta i automatitzades a través de l'experiència (Bargh, 1990; Fein i Spencer, 1997). Per tant, la gran aportació de l'estudi de Moskowitz (2002) radica en la capacitat de generar metes temporals. No obstant això, malgrat la seua rellevància, l'experiment no revelava dades concretes sobre la discriminació i el prejudici, sinó sobre la possibilitat de facilitar l'atenció cap a un objecte determinat mitjançant l'activació prèvia d'una meta.

Continuant amb la línia de recerca relacionada amb les metes, Moskowitz ha aprofundit en la manera en què aquestes influeixen sobre els processos, concretament els atencional (allunyant-se del tractament específic de la discriminació i el prejudici) (p. ex., Moskowitz i Li, 2011; Moskowitz, Li, Ignarri i Stone, 2011). Un dels descobriments més importants es refereix al mecanisme subjacent al seu efecte, això és, allò que produeix l'activació d'una meta és una resposta compensatòria incompatible amb la direcció de la meta. Per exemple, si realitzar un comportament estereotipat resulta incompatible amb l'orientació de la meta, llavors la resposta compensatòria produirà una inhibició, en lloc d'una activació, dels estereotips.

Fins ací, amb les dades de què disposem es pot asseverar la rellevància dels processos autoregulators en el control de les actituds, tant en el pla controlat com en l'automàtic. Pel que fa a aquest últim, les aportacions dels autors han anat encaminades, quasi íntegrament, a descriure diferències individuals en la capacitat de modificar els aspectes automàtics, bé a través d'automotius cronificats mitjançant el reforç d'associacions apreses entre un objecte d'actitud i una resposta determinada (p. ex., Bargh, Gollwitzer, Chai, Barndollar i Troetschel, 2001), o bé mitjançant metes igualitàries adquirides crònicament que produeixen una inhibició de l'estereotip a través d'una resposta compensatòria (p. ex., Moskowitz et al., 1999; Moskowitz i Li, 2011; Moskowitz et al., 2011). Molt

pocs autors han fet el salt cap a la següent qüestió que resultaria lògica: es poden induir estats interns motivacionals que provoquen les mateixes conseqüències sobre les actituds de gènere que aquells adquirits crònicament?

Amb la finalitat de respondre a la pregunta anterior i tractant d'esmenar les limitacions de l'estudi de referència sobre la influència de les metes en les actituds de gènere (vegeu Moskowitz et al., 1999), en aquest estudi ens vam proposar dos objectius. El primer va consistir a avaluar la capacitat de l'activació semàntica del concepte d'igualtat en la formació temporal de metes igualitàries i la seua influència en l'activació automàtica de l'estereotip de gènere. El segon objectiu es va focalitzar en l'anàlisi del possible efecte diferencial de l'activació de metes igualitàries en funció de la valència positiva o negativa dels estereotips assignats a un o altre gènere.

Per a dur a terme els objectius es va emprar com a tècnica d'inducció de metes igualitàries l'activació semanticoafectiva del concepte d'igualtat. Igual que s'assumeix en les teories de *priming*, basades en el model de xarxes associatives de la memòria, l'activació d'un contingut en la xarxa, en aquest cas el concepte d'igualtat, facilita l'activació d'altres elements relacionats així com d'una reacció afectiva congruent amb el contingut (Carlston i Smith, 1996; Lodge i Taber, 2000). Aquesta informació activaria i enfortiria les connexions semàntiques i afectives relacionades amb el concepte, i facilitaria temporalment un sistema de metes que operaria de manera inconscient produint una inhibició en l'activació d'estereotips. Per a mesurar aquest efecte es va emprar una tasca de decisió lèxica seguint l'estructura del *priming* semàntic. Es va activar la categoria de gènere i posteriorment s'hi van associar trets estereotípics masculins i femenins, de manera que l'emparellament dels estereotips amb el *prime* d'home i de dona va donar lloc a dos tipus d'assajos: congruent (p. ex., dona-dolça) i incongruent (p. ex., home-dolç). Així mateix, la incorporació de trets estereotípics associats als dos gèneres i de diferent valència va permetre, d'una banda, comparar l'aplicació automàtica dels estereotips tant a homes com a dones, superant la limitació del precedent trobat en l'estudi de Moskowitz i, d'altra banda, observar si la resposta compensatòria es manifestava de manera diferent en els estereotips amb valència negativa i positiva.

Es van establir tres hipòtesis. La primera, sobre l'efecte *priming* en la condició control, anticipava que en els participants sense activació de la xarxa semàntica d'igualtat (condició control), el temps de reacció en els assajos relacionats o congruents seria menor que en els assajos no relacionats o incongruents (p. ex., Degner i Dirk, 2010; Ortells, Vellido, Daza i Noguera, 2006). Aquests resultats es correspondrien amb un efecte tradicional de *priming* semàntic en el qual la presentació d'un *prime* congruent amb el *target* facilitaria la resposta a aquest últim per la relació semàntica que mantenen, de manera que les respostes serien més ràpides i més precises en comparació de les respostes als *targets* no relacionats semànticament (Daza, Ortells i Fox, 2002; Montes-Berges, 2009; Ortells et al., 2006).

Per la seua banda, en una segona hipòtesi sobre l'efectivitat de les metes igualitàries temporals en l'activació automàtica de l'estereotip es va anticipar que la tasca d'activació del concepte d'igualtat duta a terme en els participants de la condició experimental, activaria de manera temporal un sistema de metes que produiria una inhibició en l'activació dels estereotips. És a dir, en els participants de la condició experimental s'anul·laria l'efecte *priming*, per la qual cosa les diferències en els temps de resposta entre assajos congruents o incongruents no serien significatives o, fins i tot, s'invertiria la tendència de resposta, pel fet d'augmentar les latències en els emparellaments congruents.

Finalment es va plantejar una tercera hipòtesi sobre l'efecte de l'activació de metes igualitàries en funció de la valència dels estereotips associats als *primes*. En concret, s'esperava trobar diferències en els participants de la condició experimental entre els estereotips de naturalesa negativa i positiva. Consideràvem que l'efecte de l'activació del sistema de metes es veuria reflectit amb major intensitat en els aspectes negatius dels *targets* associats a homes i dones, ja que aquests es correspondrien amb els elements hostils i directes del sexisme. La resposta compensatòria iniciada per la meta igualitària entraria en conflicte amb l'activació d'estereotips negatius, la qual cosa es traduiria en temps de reacció majors en els assajos «dona-estereotip negatiu» i «home-estereotip negatiu».

Mètode

Participants

La mostra final va estar formada per 63 estudiants de la Universitat de La Laguna (Tenerife), dels quals 16 eren homes (25.4%) i 47 dones (74.6%). La mitjana d'edat va ser de 21.78 anys, amb un interval que oscil·lava entre els 18 i els 52 anys ($Dt = 5.79$). Els participants pertanyien als graus de Psicologia i de Dret. La distribució dels participants en les condicions es va realitzar aleatòriament, excepte l'assignació homogènia de dones i homes, de manera que, finalment, la condició experimental va integrar 33 participants (8 homes i 25 dones) i la condició control en va integrar 30 (8 homes i 25 dones).

Disseny

El disseny emprat va ser un model factorial de 2 (condició: control vs. experimental) per 2 (assaig: congruent vs. incongruent). La distribució en el primer dels factors va ser intergrup, mentre que en el segon va ser intersubjectes. En concret, tots els participants van ser exposats de aleatòriament a 48 assajos, combinant els *primes* «home» i «dona» amb els *targets* 6 característiques este-

reotípicament femenines, 6 estereotípicament masculines i 12 pseudoparaulas. La variable dependent va ser el temps de reacció des de la presentació de l'estímul *target* fins al moment en què els participants marcaven la resposta en el teclat (latència de resposta).

Procediment

L'administració de l'estudi es va fer en grups de 2 a 3 persones. Cada participant va ser assignat aleatòriament a una de les dues condicions (control o experimental) i situat en cabines independents proveïdes d'un ordinador. Es va controlar que la distribució per gènere fóra homogènia en els dos grups. Seguint les normes ètiques relatives a aquest tipus de procediment, els participants van ser informats sobre la voluntarietat i l'anonimat de la prova.

L'estudi constava de dues fases consecutives. En la primera, els participants van completar una tasca consistent en l'elaboració d'una frase en la qual havien d'aparèixer obligatòriament dues paraules. En la condició control, les paraules tenien un contingut neutre («camp» i «riu»), mentre que les de la condició experimental eren rellevants per a l'estudi («igualtat» i «persona»). L'objectiu era activar la xarxa semàntica i afectiva relacionada amb la igualtat en les persones assignades a aquesta condició. Per a afavorir que l'empremta de la informació activada es mantinguera durant la realització de la tasca es demanava que memoritzaren l'oració i la retingueren fins a la finalització de l'experiment, moment en el qual se'ls sol·licitava que la recuperaren. Una vegada que els participants havien acabat la redacció de la frase –per a la qual cosa no tenien límit de temps–, havien d'avisar l'experimentadora perquè recollira el foli on havien escrit l'oració. Durant aquesta interacció se'ls recordaven les instruccions bàsiques de la tasca següent i s'iniciava la tasca de decisió lèxica en l'ordinador. Abans de l'inici dels assajos rellevants, es van presentar instruccions precises que el participant mateix podia fer passar una vegada enteses, a més de cinc assajos de prova. En la tasca de *priming* els participants havien d'emetre una resposta de decisió lèxica sobre si estaven visualitzant una paraula o una pseudoparaula. Finalment, apareixia en la pantalla de l'ordinador la fase de recuperació de memòria, en la qual se'ls demanava que reproduïren amb la major exactitud possible la frase que havien escrit i memoritzat a l'inici de l'experiment.

Instruments

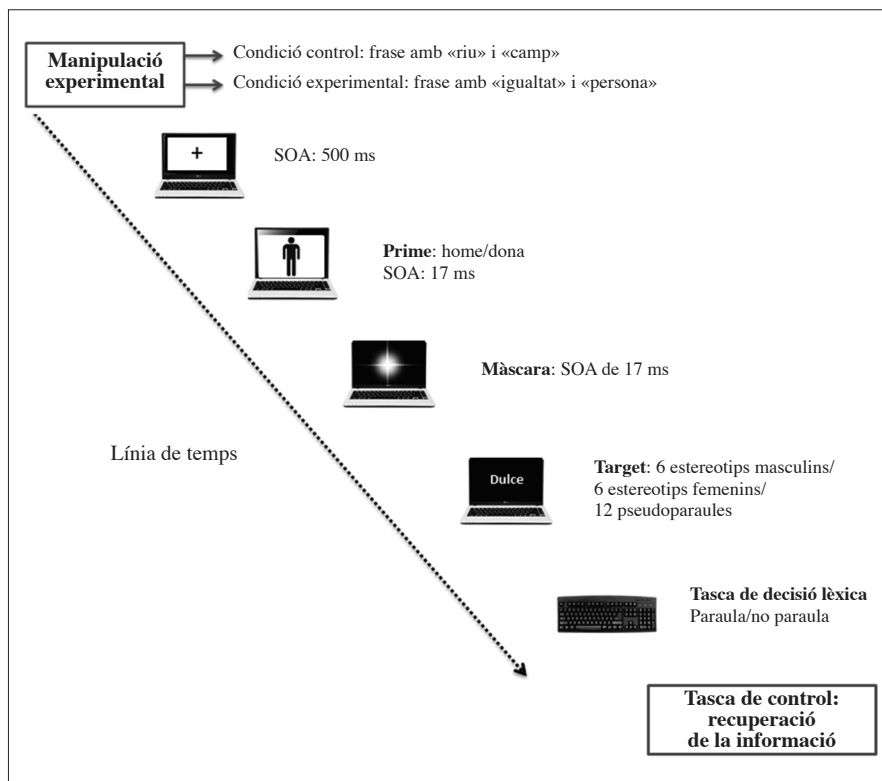
Tasca de *priming*. Les tasques basades en el paradigma de *priming* han estat àmpliament utilitzades en la literatura sobre el prejudici i l'estereotípia (Fazio, Jackson, Dunton i Williams, 1995). Així mateix, s'ha demostrat la seua

validesa en relació amb la predicció del comportament dels participants (Dijksterhuis, Aarts, Bargh i Van Knippenberg, 2000; Dovidio, Kawakami i Gaertner, 2002; Fazio et al., 1995). Més específicament, quant a l'objectiu de l'estudi que ens ocupa, el paradigma de *priming* s'ha emprat amb èxit per a analitzar el caràcter automàtic dels estereotips de gènere i les condicions específiques en les quals l'activació d'aquests pot veure's moderada (Blair, 2002). En la present investigació, per tal de mesurar l'activació automàtica dels trets estereotípics de gènere es va emprar una tasca de decisió lèxica com a mesura indirecta i sota condicions experimentals que limitaven els recursos cognitius disponibles de manera que no poguera aplicar-se el processament controlat (vegeu De Lemus, Moya, Bukowsky i Lupiáñez, 2008). Es considera que si la presència del *prime* condiciona les respostes davant del target quan l'interval entre els dos és molt breu (per exemple, 250 ms), no dona temps que hi participen processos controlats i, per tant, l'efecte de facilitació es produeix perquè tots dos estímuls estan relacionats en la memòria a llarg termini, mentre que si l'interval és prou llarg (per exemple, 750 ms), es poden posar en marxa processos de control sobre les respostes (p. ex., De Lemus, 2007; Posner i Snyder, 1975).

Per a la programació de la tasca de *priming*, la presentació dels estímuls i el registre de les respostes es va utilitzar el programa E-*prime* 2.0. Com a estímulo *prime* per a activar la categoria de gènere «home» o «dona» es va emprar una silueta negra sobre fons blanc. Aquesta forma esquemàtica de representació és socialment compartida i fàcilment identificable per raó de l'ús quotidià estès. L'estímul apareixia en la pantalla durant 17 ms,¹ precedit per un punt de fixació (+) de color negre de 4 mm d'alt i d'ample al centre de la pantalla (500 ms) i seguit d'un esclat de llum (17 ms). Per a separar els assajos es va utilitzar una pantalla en blanc durant 1000 ms. Posteriorment, es presentaven els *target* (adjectius amb terminació neutra relacionats amb estereotips de gènere) fins que el participant emetia la resposta per a la qual havia d'estimar si l'estímul era paraula o no-paraula (figura 1). Aquest tipus de resposta, emmarcat dins de les tasques de decisió lèxica (diferenciar entre paraules del lèxic d'un idioma i seqüències de lletres sense sentit), permet establir conclusions sobre la independència o no-intencionalitat de l'efecte, ja que s'evita que els participants pensin conscientment en termes avaluatius (De Lemus, 2007; Dovidio, Kawakami, Johnson, Johnson, i Howard, 1997; Wittenbrink et al., 1997).

1. La presentació de *primes* sota el llindar de reconeixement conscient permet descartar en major grau la influència dels processos controlats en la resposta. Alguns estudis han utilitzat *primes* amb un temps de presentació de 33 ms (Daza, Ortells i Noguera, 2007; DraineiGreenwald, 1998; Van den Bussche i Reynvoet, 2007), 23 ms (Custers, Maas, Wildenbeest i Aarts, 2008), 15 ms (Montes-Berges, 2009), 13 ms (Smith, Dijksterhuis Chaiken, 2008) i, fins i tot, 11 ms (Smith et al., 2008).

FIGURA 1
 Representació esquemàtica del procediment experimental de l'estudi

Els estímuls *target* van consistir en sis característiques estereotípicament masculines i sis femenines, la meitat de valència positiva i l'altra meitat, negativa (taula 1). La selecció final dels estímuls emprats es va fer seguint dos criteris: (1) els resultats obtinguts d'un estudi pilot realitzat específicament per a l'obtenció dels *target* sobre estereotips masculins i femenins, i (2) les conclusions de recerques recents sobre vigència d'estereotips de gènere.

En l'estudi pilot van col·laborar 186 estudiants universitaris diferents dels participants en la present recerca. Del total, 120 van ser dones (64.5%) i 66 van ser homes (35.5%). L'edat mitjana va ser de 21.44 anys, amb una Dt = 4.49. L'estudi va consistir en la presentació d'una llista de 40 característiques extretes de l'estudi Escala de Estereotipos de Género Actuales (Castillo-Mayén i Montes-Berges, 2007) que podien assignar-se a la categoria «home», «dona» o «neutre». Els atributs podien classificar-se també atenent a la seua valència positiva o negativa, avaluada en l'estudi de Castillo-Mayén i Montes-Berges

(2007) per un grup d'experts en matèria de gènere i confirmada en un estudi recent (Aranda, Montes-Berges, Castillo-Mayén i Pérez-Cordón, 2012). Els participants havien de triar quins sis adjectius descrivien millor les dones i els homes i quins sis no eren característics de cap dels dos.

L'estudi pilot va resultar fonamental per a la recerca pel fet que els estímuls *target* utilitzats en la tasca de *priming* havien de ser compartits socialment per la població objecte d'estudi. En cas contrari no podríem concloure que l'activació de metes i la supressió dels estereotips es produïra per l'efecte de l'exposició a imatges igualitàries i no pel desconeixement d'aquests. D'una banda, els sis atributs més freqüentment triats per a descriure les dones i mai els homes van ser: coqueta (70.4%), neta (49.1%), orientada a la família (43.1%), plorona (34.3%), calculadora (29.6%) i maniàtica (26.4%). D'altra banda, els atributs més freqüents assignats a la categoria «home» van ser: fort (85.6%), agressiu (43.5%), líder (43.1%), fanfarró (43.1%), imprudent (33.3%) i poderós (26.4%).

En altres estudis en què s'ha avaluat la vigència de les característiques instrumentals i expressives proposades en l'inventari de rols sexuals de Bem (1974), s'ha trobat que la distribució dels trets per gènere es manté vigent (López-Sáez, Morales i Lisbona, 2008; López-Sáez i Lisbona, 2009). Les mitjanes en l'assignació d'atributs als homes són majors per a «actua com a líder», «aventurer», «egoista», «individualista», «dur», «agressiu», «de personalitat forta» i «atlètic». Quant a les característiques expressives, les mitjanes van ser majors en tots els casos quan es van atribuir a dones, això és, «submissa», «amant dels xiquets», «blana», «comprensiva», «compassiva», «sensible», «plora amb facilitat», «tendra» i «afectiva».

Finalment, per a l'elecció dels *targets* d'aquest treball es van tenir en compte els criteris següents: (a) que els estereotips hagueren estat validats en mostra espanyola, per a la qual cosa es van tenir en compte tant els resultats de l'estudi pilot que vam realitzar per a tal fi, com les conclusions de recerques prèvies. En aquest sentit, la llista d'adjectius proporcionada per Castillo-Mayén i Montes-Berges (2007) ofería informació sobre la valència dels atributs; (b) que tingueren terminacions neutres (sense gènere masculí o femení) i (c) que foren d'ús comú (taula 1).

Les pseudoparaulas es van escollir de la base de dades creada per Algarbel (1996), recollida en el seu treball sobre elaboració de normes d'associació lliure en castellà. En aquesta llista es recullen els següents índexs per a cada pseudoparaula: (a) nombre de lletres, (b) nombre de síl·labes, (c) freqüència escrita, nombre de significats, (d) imaginabilitat (capacitat per a despertar imatges mentals), (e) significativitat (capacitat de la paraula per a associar-se a altres paraules), (f) nombre d'atributs (trets o atributs que s'hi associen), (g) concreció, (h) categoritzabilitat (facilitat amb què es pot col·locar en una categoria), (i) familiaritat, (j) agradabilitat. Entre tots els índexs proposats, vam seleccionar

les pseudoparaules tenint en compte que el nombre de síl·labes coincidiria amb paraules freqüents en castellà (bisíl·labes i trisíl·labes) i que les combinacions de lletres, encara que no significaren res, resultaren familiars.

Per a l'elaboració dels assajos, cada *target* (atribut femení, masculí i pseudoparaula) es va associar una vegada amb cada *prime* (home/dona), i això va donar lloc a tres tipus d'assajos: (1) *prime* i *target* congruent, (2) *prime* i *target* incongruent i (3) *prime* i *target* neutre. En concret, tots els participants van ser exposats a 48 assajos, combinant els *primes* «home» i «dona» amb els *targets*: 6 característiques estereotípicament femenines, 6 estereotípicament masculines i 12 pseudoparaules. La variable dependent va ser el temps de reacció des de la presentació de l'estímul *target* fins al moment en què els participants marcaven la resposta en el teclat.

TAULA 1
Estímuls target usats i pseudoparaules

<i>Prime</i>	<i>Target</i>		Pseudoparaules	
	<i>Positiu</i>	<i>Negatiu</i>		
<i>Dona</i>	Dolça Familiar Sensible	Dòcil Vulnerable Inestable	Acuro Faltor Felvor	Gilan Gevtion Grodo
<i>Home</i>	Líder Valent Fort	Dominant Egoïsta Imprudent	Fonal Firla Frecte	Guea Llono Patiz

Resultats

Errors, dades atípiques i normalitat

En primer lloc, es van computar les respostes incorrectes i es van eliminar els temps corresponents (l'11.36% del total). Es van considerar com a errors els temps extrems (outliers), és a dir, les latències fora de l'interval 300-3.000 ms.² La distribució dels errors en el grup experimental es va comportar d'acord amb la distribució plantejada pel model, $\chi^2(5) = 4.40, p > .05$, al contrari del resultat de la condició control, $\chi^2(7) = 23.960, p < .05$. Seguint estudis previs amb

2. Com a valors límit inferiors en una tasca de decisió lèxica es parteix de l'interval entre 150 i 300 ms. Per sota d'aquest temps es considera que la resposta no és vàlida (Gawronski i Payne, 2010). En l'altre extrem, es considera apropiat rebutjar aquelles respostes per damunt dels 3000 ms (Greenwald, McGhee i Schwartz, 1998).

priming (p. ex., De Lemus, Moya, Bukowski i Lupiáñez, 2008), per a corregir aquest últim efecte es van eliminar dos participants que van superar el 25% dels errors.³ Una vegada descartats, el nombre resultant d'errors va ser de 104 entre 3024 (el 3.4%). La suma dels errors va ser major en els participants de la condició experimental que en la de control, 64 enfront de 40.

Finalment, en la fase de preparació de les latències, aquestes es van sotmetre a una transformació logarítmica per tal d'atenuar-ne la asimetria positiva de la distribució i, així, apropar-la a la normalitat.

Respecte a la tasca final de recuperació de la informació, el 97% dels participants van recordar amb detall la frase que havien escrit i van reproduir les mateixes paraules i en el mateix ordre que la frase original. El 3% restant va recordar l'oració, però no amb total exactitud.

Efecte priming i efectivitat de la manipulació experimental

Per a comprovar les hipòtesis sobre l'efecte *priming* en la condició control i l'efectivitat de l'activació de metes en la condició experimental, es va calcular la latència mitjana dels participants restant el temps mitjà del bloc d'assajos incongruents (p. ex., mujer-líder, hombre-dulce) i el temps mitjà del bloc congruent (p. ex., mujer-sensible, hombre-fuerte). Per tant, una latència mitjana positiva indicava efecte *priming*. A més, es va calcular la mitjana dels logaritmes dels temps per cada participant i bloc (congruent i incongruent). La taula 2 mostra les mitjanes que va obtenir cada grup, control i experimental, en els blocs congruents i incongruents.

TAULA 2

Dades descriptives dels temps de reacció dels participants per bloc i condició

		<i>N</i>	<i>M</i>	<i>Dt</i>
<i>Bloc congruent</i>	Control	33	882.48	191.21
	Experimental	30	843.23	193.88
<i>Bloc incongruent</i>	Control	33	890.43	243.95
	Experimental	30	812.83	164.16

En primer lloc, la comparació de mitjanes entre els assajos congruents i els incongruents en la condició control no va mostrar uns temps de reacció signifi-

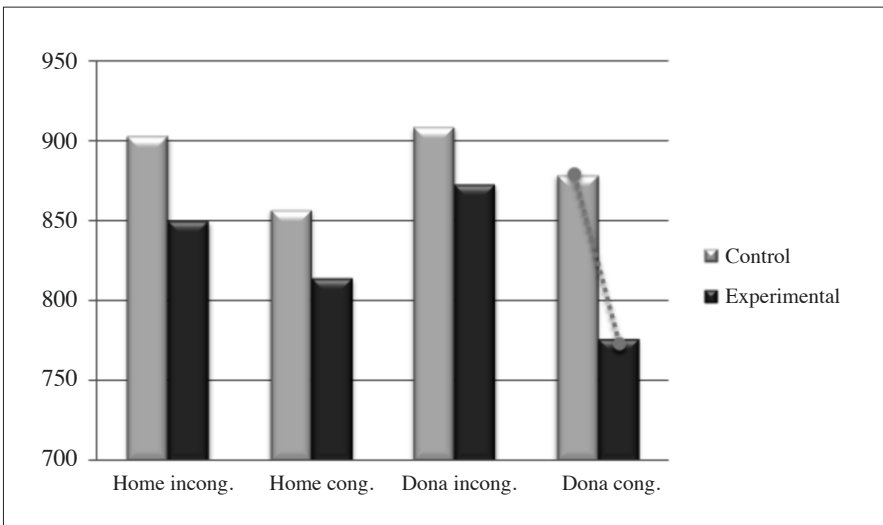
3. S'assumeix que, com a criteri màxim, es poden mantenir els participants que no superen un 37.5% d'errors (p. ex., Castillo-Mayén, 2011; Kawakami, Dion i Dovidio, 1998; Montes-Berges, 2009).

cativament diferents entre assajos, si bé la tendència era que les latències foren menors en el bloc congruent enfront de l'incongruent (taula 2).

En segon lloc, per a avaluar l'efectivitat de l'activació de metes igualitàries en la condició experimental es van realitzar dos conjunts d'anàlisis. D'una banda, es va emprar una ANOVA en la qual es va introduir com a factor el tipus de condició (control vs. experimental) i com a variables dependents els següents quatre assajos: dona-congruent, dona-incongruent, home-congruent, home-incongruent. D'altra banda, es van comparar les mitjanes dels diferents assajos dins del grup experimental a través d'una prova *t*.

Respecte al primer grup d'anàlisi, es va trobar un efecte marginalment significatiu en funció de la condició en els assajos incongruents referits als emparellaments entre el *prime* «dona» i característiques estereotípicament masculines, $F(1) = 3,68, p > .05$. Tal com mostra la figura 2,⁴ els participants activats amb igualtat van emprar menys temps a respondre als assajos incongruents del *prime* «dona» que els participants del grup control.

FIGURA 2
Diferències entre assajos congruents i incongruents en funció de la condició

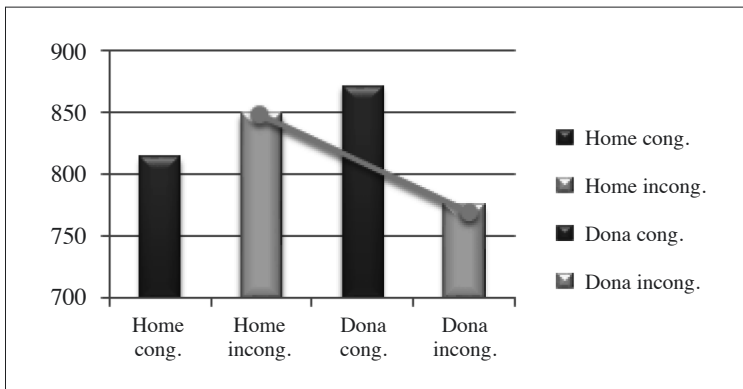

4. Per a referir-nos als tipus d'assajos, tant en les taules como en els gràfics, usarem les abreviatures següents: (a) «MujerCongr.», per als assajos en què s'emparella el *prime* «dona» amb els sis estereotips femenins, (b) «MujerIncong.», per als assajos de *prime* «dona» i els sis estereotips masculins, (c) «HombreCongr.», referit als assajos en què apareix el *prime* «home» amb els respectius estereotips masculins, i (d) «HombreIncong.», per a denominar els assajos de *prime* «home» associats als estereotips femenins.

Quant a l'efecte de la manipulació inicial sobre els participants de la condició experimental, es van comparar els temps de reacció entre els assajos congruents i els incongruents associats als dos tipus de *prime*. Els participants de la condició experimental van mostrar temps de reacció majors en els assajos en què la categoria «dona» apareixia associada a atributs femenins (assajos congruents) que quan apareixia vinculada a característiques estereotípicament masculines (assajos incongruents): $t(29) = 4.45, p < .001$ (figura 3).

FIGURA 3

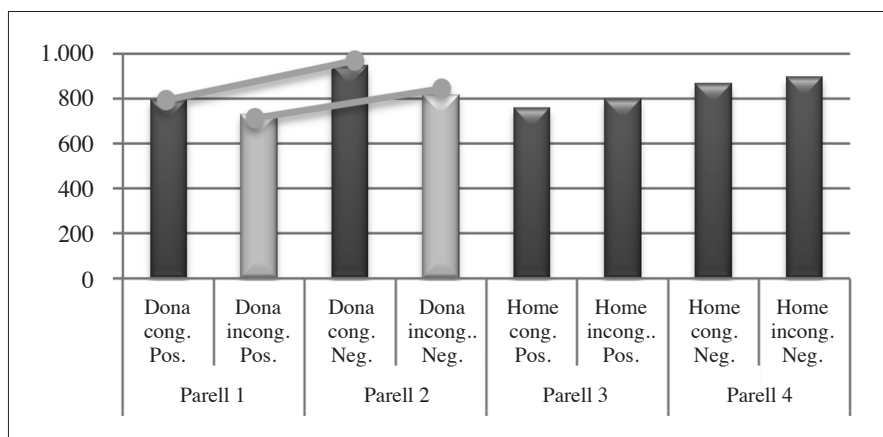
Diferències entre assajos congruents i incongruents dins de la condició experimental

Atenent al paper de la valència positiva o negativa dels atributs assignats als dos primes, les diferències en els temps de resposta en la condició experimental es produïen tant en els congruents com en els incongruents del *prime* «dona». Els participants tardaven més a respondre als assajos congruents «dona-estereotip femení negatiu» (p. ex., dona-inestable) que als assajos congruents «dona-estereotip femení positiu» (p. ex., dona-dolça): $t(29) = 3.46, p < .05$ (figura 4). Pel que fa als assajos incongruents amb el *prime* «dona», el temps de reacció invertit a respondre era major quan es tractava d'estereotips negatius (p. ex., dona-egoista) que en els positius (p. ex., dona-líder), $t(29) = 2.37, p < .05$ (figura 4 i taula 3). No obstant això, no hi havia diferències entre els assajos congruents o incongruents, ja siga negatius o positius, quan es tractava dels estereotips associats al *prime* «home».

FIGURA 4

Comparació de mitjanes dels assajos congruents i incongruents segons la valència dels targets en la condició experimental

TAULA 3

Descriptius en funció del tipus d'assaig i valència dels targets

		<i>M</i>	<i>Dt</i>	<i>Prova t</i>
<i>Parell 1</i>	Dona-congr.-positiu	796.01	184.92	$t_{(29)} = 2.37, p = .024$
	Dona-incong.-positiu	732.24	158.04	
<i>Parell 2</i>	Dona-congr.-negatiu	948.34	268.20	$t_{(29)} = 3.46, p = .002$
	Dona-incong.-negatiu	819.73	176.49	
<i>Parell 3</i>	Home-congr.-positiu	759.39	217.89	$t_{(29)} = -1.41, p = .167$
	Home-incong.-positiu	800.84	214.61	
<i>Parell 4</i>	Home-congr.-negatiu	869.19	263.41	$t_{(29)} = -.87, p = .387$
	Home-incong.-negatiu	898.49	272.50	

Discussió

En la literatura recent s'ha mostrat que els comportaments poden ser estimulats fora del control conscient (p. ex., Bargh, 2006; Dijksterhuis i Aarts, 2010). Específicament, dins del camp d'estudi de la discriminació i el prejudici, s'han trobat evidències sobre la capacitat d'induir metes igualitàries de manera temporal que interfereixen proactivament en l'activació dels estereotips

(p. ex., Moskowitz i Ignarri, 2009; Moskowitz i Li, 2011). Aquestes recerques han tingut com a objecte d'estudi, en la majoria dels casos, els grups ètnics, i per a generar aquestes metes han emprat procediments d'inducció d'estats de discrepància. A més, aquests treballs han focalitzat l'avaluació dels efectes de les metes específicament en l'atenció que es presta a l'objecte d'actitud i no tant en el processament cognitiu i afectiu de les actituds (Álvarez-Castillo, 2008). Amb la finalitat d'aprofundir i estendre les conclusions obtingudes en la literatura sobre el potencial dels processos autoreguladors en aspectes automàtics de les actituds, en aquest estudi es va proposar un doble objectiu: d'una banda, l'avaluació de la capacitat de l'activació semàntica del concepte d'igualtat en la formació temporal de metes igualitàries i la seua influència sobre l'activació automàtica de l'estereotip de gènere; d'altra banda, l'anàlisi efecte diferencial de l'activació de metes igualitàries en funció de la valència positiva o negativa dels estereotips assignats a un gènere o a un altre. Per tal d'interferir de manera involuntària en l'activació de la meta, es va induir una representació mental conduent a una meta incompatible amb l'estereotip, de manera que la facilitació de la resposta dels participants en la tasca de decisió lèxica es diluïra en els assignats a la condició experimental.

Els resultats van mostrar que els participants del grup experimental, enfront dels assignats a la condició control, van tardar més a respondre als trets estereotípics femenins quan aquests apareixien vinculats al *prime* de dona corresponent.

Aquesta inversió en el temps de resposta que podríem esperar per un efecte de *priming* tradicional estaria indicant no només la prevenció de l'activació de l'estereotip, sinó també una activació contraestereotípica que facilitaria la resposta en els assajos en els quals s'emparellava la categoria «dona» amb estereotips masculins. Això és, tal com s'ha descrit recentment, l'activació de la meta genera una resposta compensatòria mitjançant la qual estereotipar resulta incompatible amb una meta igualitària (Moskowitz i Li, 2011; Moskowitz et al., 2011). Aquest resultat permet estendre a l'àmbit de les actituds de gènere les conclusions derivades recentment dels estudis de Moskowitz sobre l'efecte de la meta en els processos atencionals (Moskowitz i Li, 2011; Moskowitz et al., 2011).

No obstant això, l'activació de la meta no va produir diferències en els assajos en els quals s'associava la categoria «home» amb els estereotips, ni amb els congruents, ni amb els incongruents. Aquest resultat podria estar indicant que la influència de la meta va prevenir l'activació automàtica de l'estereotip i va diluir la facilitació que el *prime* hauria suposat en les respostes, o bé, podria significar que induir la persona a pensar en contingut relacionat amb la igualtat va exercir un efecte exclusivament sobre l'objecte d'actitud que resulta rellevant per a la meta. En aquest últim cas, es podria dir que l'acció de la meta igualitària va ser «objectiu-dependent» ja que la seua influència es va produir només

sobre els aspectes rellevants i directament relacionats amb la categoria que es valora com més perjudicada pels atributs que la descriuen. Probablement, quan es pensa sobre la discriminació i prejudici de gènere, l'atenció es focalitza quasi exclusivament en les dones, a pesar que els homes també són objecte de creences estereotípiques, igual que quan es pensa en discriminació ètnica o racial, la informació que s'activa està relacionada amb persones afroamericanes i no amb les caucàsiques. La naturalesa dependent de l'estereotip ha estat contrastada en la literatura prèvia. S'ha detectat, per exemple, que en circumstàncies normals no es produeix una activació de tot el contingut associat a un grup d'actitud, sinó que aquesta és selectiva i depèn de les claus contextuais adequades (Casper, Rothermund i Wentura, 2010; Hilton i Von Hippel, 1996). Així mateix, el nivell d'automaticitat amb el qual s'activa l'estereotip depèn de la motivació específica del perceptor mateix (Bargh, 1989; Fein i Spencer, 1997). Es pot afirmar, doncs, que aquestes troballes estan en consonància amb les conclusions de recerques anteriors i, a més, introdueixen una nova dada: no només l'estereotip, sinó també la meta és dependent del contingut que l'activa i de l'objectiu al qual s'aplica. Aquest resultat concorda amb el del treball de Moskowitz et al. de 1999 sobre metes igualitàries cròniques en el qual es va observar una inhibició de l'estereotip femení associat a un *prime* de dona. Aquest fet va permetre a l'autor concloure que un desig crònic per la igualtat bloqueja l'activació dels trets tradicionalment assignats a les dones. Però a més, podem ampliar aquestes descobertes a l'activació temporal de metes i el seu paper en l'estereotípia de dones i homes, així com a l'efecte que la valència de la característica pugua tenir, tal com es descriu a continuació.

Considerant la valència positiva o negativa dels atributs assignats a homes i dones, els resultats van mostrar que l'efecte de la meta va ser major respecte als estereotips femenins amb una connotació negativa. Aquestes dades reflectirien com es manifesta el sexisme en l'actualitat. Allunyats ja de les manifestacions més hostils i explícites, hauríem de buscar l'explicació d'aquesta troballa atenent a teories com la del sexisme ambivalent (Glick i Fiske, 1996). Segons aquesta aproximació, el prejudici basat en el gènere tindria dues dimensions. La primera és la més evident i tradicional, basada en la suposada inferioritat o diferència de les dones com a grup, mentre que la segona té una connotació aparentment més positiva, segons la qual les dones són concebudes com a mereixedores d'afecte, respecte i protecció, però sempre que es limiten a certs rols tradicionals femenins (Cárdenas, Lay, González, Calderón i Alegría, 2010). Partint d'aquest enfocament, sembla que els atributs de caràcter negatiu emprats en la tasca de *priming* (com ara dòcil i vulnerable) formarien part de la primera dimensió, més propera a la manifestació hostil i directa que han experimentat les dones tradicionalment. No obstant això, els valors socials i individuals vigents modelen la manifestació del prejudici cap a la igualtat, cosa que deixa la primera de les dimensions en de-

sús. Per la seua banda, els atributs de valència positiva que es van emprar (com ara sensible i familiar) enquadrarien millor en la dimensió més benvolent i subtil del prejudici. Sembla lògic, per tant, que el rebuig siga major cap a les creences més hostils i les que atempten frontalment contra els valors d'igualtat, i que això done lloc a una atenció major i focalitzada de les metes sobre l'objectiu que s'avalua com més amenaçador, la qual cosa es tradueix en una major latència de resposta davant l'exposició del parell dona i adjectius negatius.

Així mateix, el resultat sobre la influència diferencial de la meta en funció de la valència de l'estereotip pot explicar-se atenent al fenomen denominat «womenarewonderful» (les dones són meravelloses) (Eagly i Mladinic, 1994), segons el qual les persones associen més atributs positius a la categoria social de dona en comparació de la d'home. No obstant això, els autors van trobar que aquest biaix «positiu» cap a les dones provenia de l'associació entre el gènere femení i les característiques relacionades amb el rol de cuidadores, per la qual cosa l'assignació d'atributs positius se circumscriu a l'àmbit de desenvolupament personal i domèstic. Per aquest motiu, a pesar que determinats estereotips associats a les dones, com els usats en el nostre estudi, posseïsquen una connotació positiva, no deixen de ser el reflex de patrons tradicionals de pensament. Això implica que la resposta compensatòria de la meta igualitària actuaria blocant o dificultant també la connexió entre la categoria «dona» i els seus estereotips congruents positius si ho comparem amb els temps invertits a respondre a les associacions amb el *prime* «home».

En conjunt, les conclusions derivades del present estudi són una evidència més que observar una categoria rellevant no implica invariablement l'estereotip per a tal grup, i que es pot generar un sistema de metes temporal instant la persona a activar contingut semàntic relacionat amb igualtat (no només creant estats de discrepància). Aquestes metes activades temporalment fan que l'efecte facilitador de *priming* desaparega i que es module la cognició d'una manera preconscient, ja que l'estimulació de la categoria de gènere es va realitzar de tal manera que s'impedia el funcionament de qualsevol procés conscient.

No obstant això, malgrat la rellevància dels resultats obtinguts, es plantegen algunes qüestions que podrien ser resoltes en estudis posteriors que puguen confirmar l'activació temporal d'un sistema de metes igualitàries, així com la seua influència en l'activació automàtica de l'estereotip de gènere. En aquest punt, és important preguntar-se per què l'efecte de la meta no va produir diferències significatives entre les condicions (només se'n van observar en l'execució dels participants dins de la condició experimental). Això va poder deure's a una influència feble en els processos motivacionals generats per la tasca emprada (activació semanticoafectiva de la igualtat) i/o a certs dèficits associats a la tasca de *priming*. Per a esmenar la primera qüestió es podria utilitzar una estratègia de generació d'estats de discrepància per a induir la meta igualitària.

Aquesta tècnica ha estat emprada amb èxit en estudis previs sobre activació de metes (p. ex., Moskowitz, 2002). Pel que fa a la segona qüestió sobre la tasca de *priming*, sorgeix la necessitat de revisar, d'una banda, els estímuls emprats (tant *primes* com *targets*) i, d'altra banda, els temps emprats per a la presentació dels *primes*. Si bé l'elecció del SOA obeeix a la necessitat d'evitar l'activació de processos conscients, és possible que el temps d'exposició breu donara lloc a efectes globals menors, encara que els estudis referenciats han posat de manifest que, fins i tot en períodes breus d'aparició de l'estímul, el processament inconscient d'aquest genera les mateixes conseqüències d'activació, accessibilitat i aplicabilitat que amb temps majors (Daza et al., 2007). Amb la finalitat d'esmenar les possibles conseqüències del SOA triat per a la presentació dels *primes*, es podria augmentar el temps d'exposició (mantenint la característica de prevenció de processos conscients), la qual cosa permetria emprar com a *primes* imatges més elaborades: cares de dona i d'home (p. ex., Delgado, 2008; Moskowitz et al., 1999).

Un altre factor que podria estar incidint en els resultats està relacionat amb certes variables individuals que podrien o bé facilitar o dificultar l'activació de metes igualitàries, o bé modular-ne l'efecte sobre l'activació de l'estereotip. En treballs futurs seria interessant incloure l'avaluació del paper de determinades variables individuals que modulen els efectes que una mateixa manipulació té sobre les persones, com són el nivell de prejudici, el compromís amb les metes i la consciència sobre les desigualtats. Aquest nou objectiu, a més d'aportar una explicació dels efectes de l'activació de metes en diferents persones, permetria obtenir conclusions sobre la relació entre mesures implícites i les puntuacions d'autoinforme.

En conclusió, els resultats del nostre estudi mostren que l'activació de metes temporals és possible i que, a més, es consoliden com una manera eficaç de control de les actituds. Les respostes compensatòries produïdes per la meta provoquen la prevenció inconscient de l'activació dels estereotips i la facilitació de característiques contraestereotípiques. Aquestes troballes suposen la primera incursió en l'estudi de les metes temporals i l'efecte que tenen en actituds de gènere i ofereixen una visió optimista sobre la possibilitat de disminuir les conseqüències associades a l'estereotípi i el prejudici.

Referències

- Algarabel, S. (1996). Índices de interés psicolingüístico de 1.917 palabras castellanas. *Cognitiva*, 8, 43-88.
- Álvarez-Castillo, J. L. (2008). Las metas en la reducción del prejuicio automático. *Psicothema*, 17(1), 71-75.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: PerseusBooks.

- Aranda, M., Montes-Berges, B., Castillo-Mayén, M. R. i Pérez-Cordón, L. G. (2012). Medición de estereotipos y roles de género. En M. Aranda i B. Montes-Berges (eds.), *Las princesas que juegan al fútbol y los príncipes que saltan a la comba. Concienciación del alumnado de la presencia de estereotipos y su influencia en la toma de decisiones* (p. 34-64). Granada: Ruiz de Aloza.
- Ashmore, R. D. i Del Boca, F. K. (1981). Conceptual approaches to stereotypes and stereotyping. En Hamilton, D. L. (ed.), *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bargh, J. A. (1989). Conditional automaticity: Varieties of automatic influence on social perception and cognition. En J. Uleman, J. Bargh (eds.), *Unintended Thought*. Nova York: Guilford.
- Bargh, J. A. (1990). Auto-motives: Preconscious determinants of social interaction. En E. T. Higgins i R. M. Sorrentino (eds.), *Handbook of motivation and cognition* (Vol. 2, p. 93-130). Nova York: Guilford.
- Bargh, J. A., Gollwitzer, P. M., Chai, A. L., Barndollar, K. i Troetschel, R. (2001). The automated will: Nonconscious activation and pursuit of behavioral goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 1014-1027.
- Billig, M. (1985). Prejudice, categorization and particularization: From a perceptual to a rhetorical approach. *European Journal of Social Psychology*, 15, 79-103.
- Blair, I. V. (2002). The malleability of automatic stereotypes and prejudice. *Personality and Social Psychology Review*, 6(3), 242-261.
- Cárdenas, M., Lay, S., González, C., Calderón, C. i Alegría, I. (2010). Inventario de sexismo ambivalente: adaptación, validación y perfil en la ciudad de Antofagasta. *Revista Salud y Sociedad*, 1(2), 125-135.
- Carlston, D. E. i Smith, E. R. (1996). Mental representation. En E. T. Higgins i A. Kruglanski (eds.), *Social psychology: Handbook of basic principles* (p. 184-210). Nova York: Guilford Press.
- Casper, C., Rothermund, K. i Wentura, D. (2010). Automatic stereotype activation is context dependent. *Social Psychology*, 41, 131-136.
- Castillo-Mayén, M. R. (2011). *Discriminación de género y dominancia social. Análisis de los estereotipos de género y de la influencia del priming subliminal*. Tesi doctoral no publicada.
- Castillo-Mayén M. R. i Montes-Berges, B. (2007). *Escala de estereotipos de género actuales. Iniciación a la investigación, 2: a5*. Disponible en <http://revistaselectronicas.ujaen.es/index.php/ininv/article/view/198/179> (darrer accés: 8 de febrer de 2013).
- Crandall, C., Eshleman, A. i O'Brien, L. (2002). Social norms and the expression and suppression of prejudice: The struggle for internalization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 359-378.

- Custers, R., Maas, M., Wildenbeest, M. i Aarts, H. (2008). Nonconscious goal pursuit and the surmounting of physical and social obstacles. *European Journal of Social Psychology*, 38, 1013-1022.
- Daza, M. T., Ortells, J. J. i Fox, E. (2002). Perception without awareness: Further evidence from a Stroop priming task. *Perception & Psychophysics*, 64, 1316-1324.
- Daza, M. T., Ortells, J. J. i Noguera, C. (2007). Negative semantic priming from consciously vs. unconsciously perceived single words. *Psicológica*, 28, 105-127.
- De Lemus, S. (2007). *Estereotipos y prejuicio de género: automatismo y modulación contextual*.Tesi doctoral no publicada.
- De Lemus, S., Moya, M., Bukowsky, M. i Lupiáñez, J. (2008). Activación automática de las dimensiones de competencia y sociabilidad en el caso de los estereotipos de género. *Psicológica*, 29, 115-132.
- Degner, J. i Dirk, W. (2010). Automatic prejudice in childhood and early adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98(3), 356-374.
- Delgado, N. (2008). *Dependencia contextual de la infrahumanización*. Tesi doctoral.
- Devine, P. G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(1), 5-18.
- Dijksterhuis, A. i Aarts, H. (2010). Goals, attention and (un)consciousness. *Annual Review of Psychology*, 61, 467-490.
- Dijksterhuis, A., Aarts, H., Bargh, J. A. i Van Knippenberg, A. (2000). On the relation between associative strength and automatic behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, 36, 531-544.
- Dovidio, J. F., Kawakami, K. i Gaertner, S. L. (2002). Implicit and explicit prejudice and interracial interactions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 62-68.
- Dovidio, J. F., Kawakami, K., Johnson, C., Johnson, B. i Howard, A. (1997). On the nature of prejudice: Automatic and controlled processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 33(5), 510-540.
- Draine, S. C. i Greenwald, A. G. (1998). Replicable unconscious semantic priming. *Journal of Experimental Psychology: General*, 127(3), 286-303.
- Eagly, A. H. i Mladinic, A. (1989). Gender stereotypes and attitudes toward women and men. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 15(4), 543-558.
- Ehrlich, H. J. (1973). *The social psychology of prejudice*. Nova York: Wiley.
- Fazio, R. H., Jackson, J. R., Dunton, B. C. i Williams, C. J. (1995). Variability in automatic activation as an unobtrusive measure of racial attitudes: A bona fide pipeline? *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 1013-1027.
- Fazio, R. H. i Olson, M. A. (2003). Implicit measures in social cognition research: Their meaning and use. *Annual Review of Psychology*, 54, 297-327.

- Fein, S. i Spencer, S. J. (1997). Prejudice as self-image maintenance: Affirming the self through negative evaluations of others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 31-44.
- Gawronski, B. i Payn, B. K. (2010). *Handbook of implicit social cognition*. Nova York: The Guilford Press.
- Glick, P. i Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory. Differentiating Hostile and Benevolent Sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512.
- Gollwitzer, P. M., Wicklund, R. A. i Hilton, J. L. (1982). Admission of failure and symbolic self-completion: Extending Lewinian theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 358-371.
- Greenwald, A. G., McGhee, D. i Schwartz, J. L. K. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: The implicit association task. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1469-1480.
- Hamilton, D. L. (1981). Stereotyping and intergroup behavior: Some thoughts on the cognitive approach. En D. L. Hamilton (ed.), *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior* (p. 333-353). Hillsdale, NJ: Edbaum.
- Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94, 319-340.
- Hilton, J. L. i Von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 47, 237-71.
- Katz, D. i Stokmd, E. (1959). A preliminary statement to a theory of attitude structure and change. En S. Koch (ed.), *Psychology: A study of a science* (p. 423-475). Nova York: McCraw-Hill.
- Kawakami, K., Dion, K. L. i Dovidio, J. F. (1998). Racial prejudice and stereotype activation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 407-416.
- Lodge, M. i Taber, C.S. (2000). *Three steps toward a theory of motivated political reasoning. Elements of Reason: Cognition, Choice and Bounds of Rationality*. Cambridge University Press.
- López-Sáez, M. i Lisbona, A. (2009). Descriptive and prescriptive features of gender stereotyping. Relationships among its components. *Revista de Psicología Social*, 24, 363-379.
- López-Sáez, M., Morales, J. F. i Lisbona, A. (2008). Evolution of gender stereotypes in Spain: traits and roles. *The Spanish Journal of Psychology*, 11, 609-617.
- Montes-Berges, B. (2009). Exposición a estereotipos y categorías de género: consecuencias en tareas y evaluaciones. En C. R. Mañas Viejo (ed.), *Mujeres y diversidad funcional (discapacidad): Construyendo un nuevo discurso*, (p. 105-118). Alacant: Centre d'Estudis de la Dona de la Universitat d'Alacant.
- Moskowitz, G. B. (2002). Preconscious effects of temporary goals on attention. *Journal of Experimental Social Psychology*, 38, 397-404.

- Moskowitz, G. B. i Ignarri, C. (2009). Implicit volition and stereotype control. *European Review of Social Psychology*, 20, 97-145.
- Moskowitz, G. B., Gollwitzer, P. M., Wasel, W. i Schaal, B. (1999). Preconscious control of stereotype activation through chronic egalitarian goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 167-184.
- Moskowitz, G. B. i Li, P. (2011). Egalitarian Goals Trigger Stereotype Inhibition: A Proactive Form of Stereotype Control. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(1), 103-116.
- Moskowitz, G. B., Li, P., Ignarri, C. i Stone, J. (2011). Compensatory cognition associated with egalitarian goals. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(2), 365-370.
- Ortells, J. J., Vellido, C., Daza, M. T. i Noguera, C. (2006). Semantic priming effects from conscious and unconsciously perceived words. *Psicológica*, 27, 225-242.
- Posner, M. I. i Snyder, C. R. (1975). Attention and cognitive control. En R. L. Solso (ed.), *Information processing and cognition: The Loyola Symposium* (p. 55-85). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rosenberg, M. J. i Hovland, C. I. (1960). Cognitive, affective and behavioral components of attitudes. En C. I. Hovlandi, M. J. Rosenberg (eds.), *Attitude Organization and Change*. New Haven: Yale University Press.
- Smith, P. K., Dijksterhuis, A. i Chaiken, S. (2008). Subliminal exposure to faces and racial attitudes: Exposure to Whites makes Whites like Blacks less. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(1), 50-64.
- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: Studies in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van den Bussche, E. i Reynvoet, B. (2007). Masked priming effects in semantic categorization are independent of category size. *Experimental Psychology*, 54(3), 225-235.
- Wittenbrink, B., Judd, C. M. i Park, B. (1997). Evidence for racial prejudice at the implicit level and its relationship with questionnaire measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(2), 262-274.